

Konference sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska

Přednáška Ing. arch. Petr Malinský

Chtěl bych na úvod poděkovat za možnost vystoupit na této konferenci a za možnost promluvit před vámi o naší práci, o práci architektů, kteří se velice těžce a s velkými osobními problémy i nasazením pokouší o novou výstavbu v památkových zónách, navíc autentickou a moderní. Na včerejší tiskové konferenci mě velice překvapil zájem zástupců některých médií o tuto problematiku a tak bych velice uvítal další podobná setkání, protože si myslím, že vzájemná konzultace, vzájemná konfrontace celému oboru architektury, i památkové péči velice pomůže.

Začal bych úvodem poněkud abstraktním, a sice otázkou-jak **stavět v historickém prostředí ?**

Je to téměř 150 let, co se podobná otázka objevila na kongresu německých architektů, který se konal v první polovině 19. století v Praze. Tento kongres řešil otázku, v jakém slohu stavět a v souvislosti s ním došlo v několika vlnách k nebývalému rozmachu eklektických slohů. Problém jak stavět se tedy tenkrát řešil tím, že se stavělo eklekticky, to znamená v různých historických revivalech, v různých napodobeninách a vznikl tím vlastně celkem osobitý a v podstatě už dnes chráněný styl.

Není tedy možné, abych se vrátil do současnosti, na tuto otázku dnes jednoznačně odpověděl. Na zmíněném příkladu je vidět, jak složité je to téma a jak složité jsou otázky, které stojí před architektem a jeho investorem v okamžiku, kdy se rozhoduje o nějaké nové stavbě uvnitř stávajícího, mnohdy historického prostředí. Památkově cenné prostředí je nutno skloubit s nejenom ohledy na okolí, ale především s představami stavebníka či investora, resp. jeho vlastním společenským a ekonomickým založením. **Je nutno postavit se čelem k faktu, že investoři, kteří do stavebního díla vkládají svoje finance, jsou neopominutelným účastníkem diskuse a mnohdy jsou vlastně hlavními partnery v ní. U památkářů jakožto zástupců státní správy jsou často názory na novostavbu v historickém prostředí velmi nejednotné a víme dobře, že se v podstatě dají rozdělit do dvou názorových proudů.**

Jeden je konzervativní – fundamentalistický a představuje tendenci k zakonzervování všeho původního, všeho historického, bez jakýchkoliv změn.

Druhý je kompromisní, který vychází vstříc soudobým potřebám a snaží se najít jakýsi modus vivendi mezi stále se měnícími požadavky současné doby a mezi okolnostmi, které nás nutí chránit starou materii, tedy staré památky.

Památková péče je poměrně mladý obor, který je institucionalizovaný poměrně nedávno, zhruba oněch 150 let, což je krátká doba oproti době trvání Architektury a touze lidstva Architekturu stavět. V tomto okamžiku by se mohlo zdát, že památková péče je vlastně outsiderem při řešení problému „jak stavět?“ a může se stát jakýmsi nuceným přívažkem veškerých snah o zachování identity místa.

Mohlo by se říct, že to je věc architektů, jejich odpovědnosti, jejich invence, jejich umění a investorů, stavebníků, tj. těch, kteří mají peníze. To by bylo samozřejmě ideální pro nás architekty, ale funguje tu demokratická společnost a v rámci ní existují systémy, kdy je prostřednictvím úřadů státní správy uplatňována vůle občanů na okolnostech, které je zajímají. V Čechách často dochází k nepříjemným situacím, kdy se investoři a potažmo i architekti snaží obejít nepříjemná jednání s památkáři a snaží se vyhnout konfrontacím s nimi tím, že projekty např. nesignují, staví se na černo a památky se ničí bez možnosti nápravy, **protože jednou zničená památka přestává být památkou.**

Druhá světová válka se nám vyhnula, oproti Německu máme zachováno neuvěřitelné množství památek, které za minulých 50 let totalitního režimu (ať už neúdržbou nebo nezájmem) byly často zakonzervovány i v původním stavu, což je nepochybně unikátem ve střední Evropě, ale současně jich mnoho zchátralo nebo bylo prostě zničeno.

Tolik zchátralých staveb, kolik máme v Čechách, na Moravě a ve Slezsku je rovněž unikátem a dalo by se s typickým černým humorem říci, že v podstatě vidíme do tajemství kuchyně středověkých a novověkých stavitelů.

Díky opadané omítce zjistíme, jakým způsobem například klenuli svoje klenby pozdně gotičtí stavitelé sklípkových kleneb, což samozřejmě není možné kupříkladu v Německu v Míšni, kde je památka zachovaná a nikdo nebude osekávat původní gotickou omítku.

Co dělat s faktem obrovského množství chátrajících památek je velkým otazníkem a je třeba dodat, že tento stát se bohužel prostřednictvím, ne památkové péče, která snahu má, ale vůbec svým celkovým zaměřením o památky nestará dostatečně.

Je to velká škoda, poněvadž jedním z hlavních zdrojů příjmů tohoto státu do budoucna budou příjmy z turistického ruchu a bude to především magnet památkového bohatství, který sem turisty přitáhne, protože nemáme moře ani žádné velké a zajímavé přírodní útvary typu Alp nebo Karpat.

Snaha o záchranu památek je podle mého soudu stále nedostatečná, protože na jednu slušně opravenou památku připadá 10 památek v zoufalém stavu. Nemluvím tady o památkách typu rezervací jako je Český Krumlov nebo Praha, ale o tom obrovském fondu církevních, městských, vesnických památek, krásných starožitných staveb v kouzelném prostředí, které každým rokem mizí.

Jak z toho ven je velkým problémem a z mé praxe architekta, který se s investory a památkáři potkává prakticky denně, vidím několik problémů a možností řešení, které jsou alespoň pokusem, jak problematiku řešit, nicméně považuji za důležité je zde alespoň zmínit.

A) Prvním bodem jsou finance.

Zastaralý, špatný a vlastníka památky nemotivující současný památkový zákon připouští jednak širokou možnost výkladu svých obecně formulovaných obrátů, jednak neumožňuje investovat finance do památky takovým způsobem, jak by si to vlastníci přáli.

Ve vzdělané cizině, když se objeví památkář na stavbě, tak ho vlastník vítá s otevřenou náručí, protože ví, že mu přicházejí peníze. V Čechách je památkář většinou ze staveb vykazován, případně různě obelháván. **Jednoduchý výklad vlastníka památky je takový – když mi stát prostřednictvím svých úředníků něco nařizuje, ať to taky zaplatí.** Tady vidím jeden velký dluh v tom, že programy záchrany historického dědictví postihují jen malé spektrum vlastníků obrovského množství památek, počítaje v to i památky církevní.

B) Za druhé vidím jako jednu z možností, jak motivovat vlastníky památek na jejich obnově jsou chytré daňové úlevy.

Ten jednoduchý model by byl takový, že komukoliv, kdo vlastní památku a stará se o ní, byť jen průběžnou údržbou nebo restaurováním, stát může přiměřeným způsobem snížit nebo odpustit daně-paušálně, celoplošně, adresně-jakkoliv ocenit ten zásadní fakt, že se ujal památky a ocenit ho tímto způsobem.

Dal bych příklad, kterým velice rád operuji při některých jednáních, a sice příklad z doby Karla IV., když jako císař založil Nové Město Pražské. V zakládacím ediktu z roku 1348 je pasáž přibližně v tom znění, že postaví-li středověký podnikatel svůj dům, který bude zděný s minimálně jedním patrem a postaví-li ho minimálně do dvou let od koupě parcely v nově vytyčeném městě, tak bude na 10 let osvobozen od placení **VŠECH** daní.

Nařízení pochopitelně způsobilo nebývalý stavební boom, kdy během dvou let skutečně Nové Město ve svých základních rysech vzniklo. Vznikly soukromé domy, kam se přestěhovali drobní i velcí podnikatelé, soukromníci ze Starého Města, kde obtěžovali hlukem a zápachem. Vznikla velká aglomerace urbánní, kterou dodneška obdivujeme. Vezměme si příklad z doby Karla IV., neboť co děláme my - maximálně postihujeme vlastníky, kteří na svou památku nemají finance různými pokutami a za našeho lamentování, byť třeba dobře

míněného, památky mizí. Ve svém důsledku má tento bod podle mého názoru klíčový význam pro budoucnost, protože může ovlivnit uvažování spousty mladých lidí, kteří si chtějí postavit třeba rodinný domek na venkově. Oni nekoupí rozpadlou ruinu středověké tvrze nebo barokní usedlost uvnitř vesnice, ale raději si na zeleném drnu postaví za velké peníze nevzhledný rodinný domek. V případě, že by rekonstruovali stávající budovu a měli by navíc daňové úlevy či by ještě navíc dostávali prostřednictvím Programů peníze od státu - jejich vlastní náklady by byly nakonec nižší než na onu novostavbu.

C) Za třetí vidím nedostatky v osvětě široké veřejnosti, která má jen málo informací o architektuře a dobrých příkladech, o trendech vývoje v cizině atd.

Zájem veřejnosti o památky je u nás tradičně velký a vyjádření podpory vlastníkům památek, například **formou jakýchsi státních cen či mediálně zajímavých ocenění**, případně i psaní o nich se mně zdá jako potřebný nápad.

Navrhuji rovněž udělovat „**Cenu Zachránce Památky**“ tak, jako se udělují různé ceny v jiných oborech a věřím, že s patřičnou mediální odezvou by takováto cena mohla být pro vlastníky motivující.

D) Za čtvrté vidím velký problém ve vzdělávání památkářů.

Ačkoli se na tomto poli podepsala minulá doba, je pravdou, že vzdělání většiny památkářů je nedostatečné, nemají evropský rozhled, necestují a nemají dostatek možností, jak načerpat informace o moderních přístupech k ochraně památkového fondu. Já to vidím ve své praxi, kdy jsou památkáři zahlceni úřední činností a nemají čas, aby používali knihovny, studovali filmy, různé publikace atd.. Památkář bude nejlépe poučeným a chápajícím partnerem vzájemné diskuse mezi stavebníkem, vlastníkem, architektem a často i dodavatelem, když bude mít dostatek odborných argumentů. Často vidíme snahu spíš konzervativně všechno zakázat než poučeně diskutovat a mít určitou fantazii v představě o tom, co je možné a kam se památka může poučeným zásahem dostat.

E) Konečně za páté je to samozřejmě průzkum, nebo-li dokonalé poznání každé konkrétní památky a stanovení zásad obnovy.

Tady je obrovský problém v nedostatečném počtu dostatečně vybavených, ohodnocených a vzdělaných terénních pracovníků a z toho vyplývají neznalosti a nemožnost často kvalifikovaně rozhodnout o samotném problému rekonstrukce.

Opět vidím velkou mezeru na straně státu, který přidá policistům, ale nepřidá zdravotníkům, učitelům a nepřidá dalším, například památkářům.....

Z toho vyplývá závěr, že jen při dostatečném vybavení a dostatečné znalosti památek je možné udělat ono zásadní rozhodnutí, co se dá na památce předělat, co se naopak musí chránit, co se musí konzervovat a kde je třeba možné do té památky, jak se říká „říznout“ a co se třeba může i zbořit. **V tomto případě samozřejmě výklad zákona o památkové péči a o jejích jednotlivých stupních ochrany je velice nedostatečný, neboť celková plošná ochrana památky vyjádřená jedním číslem popisným a jedním číslem katalogovým, že je chráněna celá památka jako celek, se v praxi jeví jako zavádějící a nedostatečná.** Domnívám se, že pouze metodou „**kvalifikované selekce**“, uplatněné na památce poučeným architektem, lze oddělit to, co je na památce hodnotné a co jsou pozdější balastní přístavby. Pozor, abychom si správně rozuměli, nenavádím tím k žádnému purismu, k žádnému čištění až na román, nebo gotiku, ale jde o záležitost vysoce odbornou a neexistuje pro ni žádný přesný návod.

Já bych na vlastní problematiku stavění v historickém prostředí rád poukázal prostřednictvím například Kiliana Ignáce Dienzenhofera - když v 18. století stavěl kostel sv. Mikuláše na Malé Straně, byl postaven před úkol, kterého se zhostil mimořádně kvalitně a kostel se stal jednou z perel pražské barokní architektury.

Ale co by k tomu řekla dnešní doba?

Dnes by samozřejmě jeho návrh neprošel, protože by mu bylo vytknuto jednak nezvládnuté měřítko a předimenzovaný objem, jednak změna panoramatu Malé Strany a navíc zbourání románské rotundy a původního gotického kostela sv. Mikuláše. Tudiž by dnešní doba takovouto investici vlastně ani nepřipustila. Samozřejmě, dnešní doba je jiná, je jiný duchovní potenciál společnosti, je jiná spiritualita, tehdy byly zase jiné priority jako třeba duchovní, touha po reprezentativnosti, zatímco dnes jsou prioritami faktory spíše ekonomické a funkční. Bohužel, je nutné si přiznat, že zřejmě žádný další sv. Mikuláš nevznikne, protože, jak jsem říkal na začátku, je **demokracie a ta svými mechanismy nutí účastníky ke konsensu, který však můžeme přirovnat v tvůrčí činnosti k průměru. Není proto překvapením, že průměrné stavby pak často vznikají, kdy žádným způsobem historické prostředí neuráží, ale ani jej žádným způsobem neobohacují.**

Rád bych se nyní přenesl do současnosti a pokusil bych se ukázat několik realizací našeho ateliéru, které se myslím podařily a když to řeknu takto neskromně, mohou sloužit i jako jakýsi modelový příklad v tom, jak lze v památkovém prostředí stavět. Rozdělil bych je do tří kategorií:

- 1) novostavba v historickém prostředí, což je případ prezentovaného paláce EURO na Václavském náměstí,
- 2) památkové obnova a dostavba v historickém prostředí, což je případ hotelu CARLO IV. firmy BOSCOLO na Senovážném náměstí,
- 3) restaurování památky a doplnění nové funkce v podobě moderní a autentické architektury, což jsou dva příklady z Pražského hradu - Starý královský palác (jeho obnova a vložení výstavy „Příběh Pražského hradu“) a dlouhodobá rekonstrukce Ústavu šlechtičen na Pražském hradě

Přikročím-li k první realizaci, tak je to palác EURO na Václavském náměstí.

Zde jsme vyhráli soutěž na řešení fasády paláce, který projektoval před námi architekt Kotík z firmy Omicron. Palác stojí na parcele na konci Václavského náměstí vedle objektu Bati, v přímém vizuálním kontaktu se zadními trakty kostela Pany Marie Sněžné, ve velice složité pozici. Ze zadání nám bylo jasné, že mají vzniknout dvě věže, které by vlastně flankovaly nástup z Můstku směrem k Václavskému náměstí. Celý návrh se podřídil jediné ideji, která zněla – „Zlatá věž na Zlatém kříži ve Zlaté Praze.“ Toto téma se vlastně rozvinulo až do jednoduché koncepce fasády, která skleněnou objímkou lemuje zasunutou věž ze zlatých elementů. V noci objekt svítí, což má i jistý sakrální význam, protože jsme chápali realizaci jako jakési velké téma, kterým se dotýkáme až samotného historického pozadí karlovského Nového Města. Je to vlastně dvojice věží jakési katedrální lodě kostela, která je zakončena oltářem, -Muzeem, kde stojí svatostánek –Myslbekův sv. Václav.

Druhým případem je rekonstrukce, v podstatě by se dalo říci památková obnova objektu bývalé hypoteční banky na Senovážném náměstí v Praze, která byla postavená v 80. letech 19. století architektem Achillo Wolfem z Vídně. Tato stavba sloužila jako banka, pak pošta, za komunismu tam byl úřad Státní bezpečnosti, který rozlepoval veškerou zahraniční poštu přicházející do Čech. Po revoluci objekt koupila italská rodina Boscolo, která jej zrekonstruovala na luxusní pětihvězdičkový hotel. Principem celé památkové obnovy bylo restaurování původní budovy co nejpůvodnějším způsobem, to znamená do původní podoby od arch. Wolfa tak, že vybrané prostory uvnitř vlastního objektu byly restaurátorsky obnoveny a byl vložen úplně nový hotelový provoz, který maximálně respektuje původní dispoziční úpravu budovy. A aby to všechno fungovalo ekonomicky, tak je za tímto objektem ve vnitrobloku přistavěn nový objekt, ve kterém je další počet pokojů.

A na závěr se dostávám k realizacím z Pražského hradu.

První z nich je **prostor Starého královského paláce**, kde naše kancelář vyhrála soutěž na vložení výstavy „**Příběh Pražského hradu**“. Současně došlo k rekonstrukci těchto v podstatě posvátných prostor, které od roku 1929 nebyly zásadním způsobem opravovány nebo měněny. Starý královský palác byl propojen s Rothmayerovým křídlem pomocí námi navržených nových schodů a síň Karla IV., která se nachází nad románskými vykopávkami, byla po našem zásahu rozdělena dle původní středověké dispozice vložím nové podlahy, která však přiznává dobu svého vzniku - jedná se o nerezové konstrukce s čistým zasklením s ocelovými nosnými prvky. Vše je do starých konstrukcí vloženo, nic není kotveno nebo zasekáváno. Bylo vybudováno nové osvětlení při použití původních rozvodů a veškeré omítky, kamenické prvky a detaily byly restaurovány.

Naši poslední realizací na Pražském hradě je **Ústav šlechtičen**, který se od roku 1993, kdy náš atelier vyhrál soutěž, stále a vytrvale rekonstruuje. V objektu byla zhruba posledních 80 let od doby Masaryka umístěna hradní police. Základem jsou románské zdi opevnění z dob knížete Svytlahy z 12. století, dále jsou zde zachovány gotické sklepy, následně v renesanci vystavěli Rožmberkové svůj Rožmberský palác a poslední stavbou byla novostavba Ústavu šlechtičen od arch. Pacassiho, což byl dvorní architekt Marie Terezie. Byly strženy gotické domy a nově přistavena barokní křídla překrývající původní Rožmberský palác. Naše architektonická účast je založena na zásadní ideji otevření paláce pro veřejnost a obnově původního prostorového rozvrhu s novým funkčním využitím včetně jasného, soudobého a kontrastního detailu, deklarujícího jednoznačně dobu svého vzniku.

Na závěr bych chtěl ještě zmínit čtyři témata, který v současné době naše kancelář řeší, a sice projekt dostavby nemocnice Na Františku a novostavbu tělocvičny s domem se služebními byty na nároží Petrského náměstí a Barvířské na Praze 1 (oba případy jsou novostavbami v historickém prostředí). Restaurování památky, včetně dostavby by mělo proběhnout rovněž v areálu hotelu Evropa na Václavském náměstí, a konečně případem dostavby a rehabilitace celého areálu je Obecní dům na Starém Městě, kdy by po dlouholetém chátrání mělo dojít k zásadní citlivé památkové obnově společně s novostavbou pro bytové využití.

Děkuji Vám za pozornost.

Petr Malinský, 2005